

והנאצל, מפני שאתם המיכשול האחרון בדרכו! אתם המפריעים לו להשתלטות הכללית! ולבסוף, השלב הרביעי. האורות באולם, שהיטלר עצמו הפעילם בעזרת מיחקן מיוחד שהיה חברו בדוכן-הנואם. השתנו הקול הצרוד התרומם באכסטיאווה. העם הגרמני יקום! הוא יפרוק את עול משעבדיו! הוא יקים רייך חדש, יפה יותר מכל הממלכות הקודמות! לכו אחרי ואני אוכיל אתכם — אני שהנני אחד מכם, חיל פשוט בחזית, אחד העם!

כל כמה דקות שוטעו דבריו על ידי צריחות היסטוריות של „הייל!“ מפני קבוצות מאורגנות שחולקו באולם. כאשר מעוט קטן מריע לנואם, נוטה הרוב להצטרף לתרועה. כל אדם רוצה להרגיש שהוא חלק מהמון גדול, שהוא שייך למחנה החזק והמנצח. בצאתו מן האסיפה היה המאווז צרוד, שטוף-זיעה, מהופנט, מאושר. הוא הרגיש כי עברה עליו חוייה גדולה. אך אילו נתבקש להגיד מה שמע, ספק אם יכול היה להגיד אף משפט אחד על הרעיונות של הנואם.

זאת היתה השיטה. לפעמים הוכנסו בה ואריאציות. בערב גשום, לא הופיע הפירר. אחרי איחור של חצי שעה, בה מלאה התמורת את החלל ברעם תופיה המהמהמים, עלה מישוהו על הבמה והודיע כי הפירר בא ממרחק גדול. כעבור חצי-שעה נוספת, הודיע כי זה עתה טילפנו לו שהפירר נתקל בסופה, אך ממשיך בדרך. „הוא בא! הוא בא בסערה!“ צעק האיש, כאילו דיבר על בוא המשיח. לבסוף, באיחור של שעה וחצי, הופיע היטלר במעיידי-הגשם הצהוב שלו, מכוסה בוץ ורטוב. למעשה ישב כל הזמן בחדר האחורי של בית-קפה ממוז.

אסיפות אלה הביאו את היטלר אל הניצחון. באחת מהן, בלי ספק, נוכח הנער אדולף אייכמן וגילה את עולמו החדש.

★ ★ ★

נייר-כסף בשערות

כשהגיע היטלר לשלטון, לא סבר כי התעמולה סיימה את תפקידה. להיפך, הוא מינה מיניסטר מיוחד לעניני תעמולה — הראשון מסוגו בעולם. היה זה ה"ר יוזף גבלס, הסופר הבלתי-מוצלת, הננס בעל המום ברגל, שהיה גאויליטר של ברלין. רבים סברו שטעות כי גבלס הוא המציא הגאוני של התעמולה הנאצית. אולם לאמיתו של דבר לא היה אלא תלמידו של היטלר, איש-ביצוע מזהיר לתורת אדונו. גם אישית היה משועבד להיטלר יותר מכל מנהיג נאצי אחר, מלבד הימלר. ובניגוד להימלר, שניסה להציל את עצמו, בחר גבלס במותו לצדו של היטלר, התאבד יחד עם אשתו (שהיתה פעם ידידה של חיים ארלוזורוב) וכל ילדיו.

עוד במאבק על השלטון הצטיין גבלס בתעמולתו הגסה ובתחבולותיו הציניות, בהן עלה אף על היטלר. פעם הכריז שר-החץ הגרמני, גוסטב שטרומן המתון והשמרני, כי הוא רואה „פס של כסף באופק“. כעבור כמה חודשים שלח גבלס את אנשיו למלא לגמרי אולם בו עמד שטרומן לנואם. הנאצים הדביקו לשערותיהם פסים של נייר-כסף, וצעקו במקלה: „איפה פס-הכסף? איפה פס-הכסף?“ שטרומן עזב את האסיפה, וכעבור זמן קצר פרש מן החיים הציבוריים.

פעם אחרת הוזמן גבלס את אחד מיריביו הידועים להיכוח פומבי — בניגוד בולט למינהג הנאצי, שלא התחכחו לעולם. גבע כי האירוע ישודר ברדיו, וכי הכרטיסים לאולם יחולקו בין שני הצדדים שווה בשווה. אולם הנאצים הדפיסו כרטיסים כנויפיים, מילאו את כל האולם וזמן רב לפני ההתחלה. מיליוני המאזינים לראדיו, שלא ידעו זאת, שמעו רק כי הקהל מריע לכל מילה של גבלס, בעוד יריבו זוכה רק לשריקות. לאחר מכן הוזמן גבלס את הקאנצלר של או לויכוה פומבי. הקאנצלר, מסק דהילאומי, ידע היטב מה מחכה לו וסירב. אך גבלס לא ביטל את האסיפה. הוא השמיע נאום של הקאנצלר בתקליט, קטע אחרי קטע, וענה לכל קטע. קל היה לו להשיג נצחון מזהיר בוויכוח כזה.

זה האיש שהפך ב-1933 לשר-התעמולה. בעוד הימלר וקלגו משתקים כל קול מתנגד בכתב, בעל-פה ובלחש, מילא גבלס את האויר הגרמני בתעמולה בלתי-פוסקת. על העצים ברחובות צמחו רמקולים, כל יום שני וחמישי נערכו בבתי-הספר חגיגות עם נאומים, אי-אפשר היה לברוח מצלב-הקרקס אף בחלום.

★ ★ ★

מנהיג או מונהג

אולם התעמולה היא כלי-נשק מסוכן לבעליו, מכמה וכמה בחינות. קודם כל, נוטה כל תעמולה לשכנע בראש וראשונה את בעליה. הנאצים כה הרבו לכוון בתעמולתם ליריביהם, עד שהאמינו בכל הרצינות, כי מעצמות המערב רקובות עד היסוד ואינן מוכנות עוד להילחם, וכי העם הרוסי יקדם את משחרריו הנאצים בזרועות פתוחות. אייכמן לא היה שולח את בראגנד לשליחותו ההיסטורית, לולא האמין ברצינות כי היהודים הם בעלי השפעה אדירה בעולם, השליטים האמתיים בלונדון ובווינגטון. חמורה עוד יותר היתה סכנה שנייה. התעמולה האינטנסיבית של המשטר הסטואליטארי סובלת מבלאי עצום. כל סיכמה שחוזרים עליה ללא סוף, מאבדת במהרה את כוח המשיכה שלה. ישראלים יודעים באיזו מהירות מאבדות סיסמות כמו „ציפור הנפש“ ו„נכסי צאן ברזל“ את התוכן העמוק שיש להן תחילה, הופכות להלצות עממיות. באיחור של קנאות סינסתית והיסטוריה מתמדת, כמו במשטר הנאצי, זה תהליך מהיר. כך תחילה אינפלציה דוהרת של סיסמות והישגים. העם הופך לנארקומאני. הוא זוקק כל פעם למנה גדולה של הסם המשכר — לסיסמה יותר קיצונית, לניצחון יותר גדול, התועמלן נאלץ להתעלות מעל עצמו, להעלות מדי פעם את המתח, כדי להחזיק את העם בשיכרונו. תחילה מספיקה הרפתקה קטנה, ניצחון קטן. אולם במרוצו עם השיכרון, לספק לעם סם עוד יותר זוקק, גדלה ההרפתקה, גדל הסיכון, גדלים ממדי הניצחון הדרוש. לבסוף שוב לא ברור מי דוחף את מי — התועמלן את ההמון או ההמון את התועמלן. אחרי הפלישה לאיזור-הריין בא סיפוח אוסטריה, מינכן, הפלישה לציכוסלובקיה. עתה אי-אפשר היה להעצור. התועמלן נאלץ להגדיל את קופת המשחק, עד שנדחף, כמעט בעל כורחו, ליעד הבלתי-ימנע — המלחמה העולמית, המשחק לחיים ולמוות.

פרדוכס אחר של התעמולה המודרנית הוא שהיא ניהיליסטית מטבעה. היא הורסת את אותם הערכים אשר היא מעלה, כביכול, על נס. כל ערך אמיתי — כלאומי כאנושי — הוא דבר שלב. כמו האהבה, הוא פורח בדומיה. הוא מוקנה לאדם בא-נטימיות של הבית, בהתרוממות של סיר בן-אלמות, ביצירה ספרותית גדולה. הוא הופך חלק מעולמו הנפשי, מבלי שירגיש צורך.

אבל, כאשר הערך צורך לקראתו מן הרמקולים שבצמרות העצים, כאשר הוא מכה באדם מכל עבר, מאה פעמים ביום, הוא חדל להיות ערך, הופך סיסמה. כבוד, מולדת, לאום, נאמנות — כל אלה נאכלים במכונת התעמולה כמו עצים במדורה. שאלה אחרת היא אם אמנם האמינו הנאצים אי-פעם בדברי עצמם. הרוב הגדול של הפרשנים לא העלה על דעתו שהיטלר מאמין באמת בסיפוריו על היהדות הבינלאומית הפושעת. היה נדמה כי גם זו אינה אלא סיסמתו של תועמלן ציני, שהביח כי דרוש שעיר לעזאזל כדי שעם לאיוצח יוכל להטיל עליו את עוון כשלונותיו.

כיום שוב אין לקבל הנחה זו. התכן מאוד כי רוב הנאצים, ובראשם גבלס, באמת התיחסו בציניות גמורה אל התעמולה האנטישמית, ולראייה — הקלות הרבה בה טענו הנאצים, אחרי ברית עם המופתי הירושלמי, כי הערבים השמיים, בניגוד ליהודים השמיים, אינם גזע נחות. אולם שוב אין ספק כי היטלר עצמו היה כן לגמרי בשנאתו העיוורת ליהודים. אחרת אין להסביר את השמדת יהודי אירופה, השמדה שבוצעה בניגוד לצרכים הצבאיים. תוך ביזבוז כח-אדם ואמצעי-החברה, ובמעטה של סודיות, מבלי להפיק ממנה שום תועלת תעמולתית.

★ ★ ★

„עוגמת החתולים“

תעמולה הנאצית אכלה את עצמה. אמנם עלה בידה, בעזרת הטרור של הגסטאפו, לקיים את המשמעת הלאומית עד לרגע ההתמוטטות. בזאת הצליחה מפני ששיכנעה את העם הגרמני כי בנות-הברית וזממות להשמד את גרמניה כאומה וכמדינה, וכי אין, אי-אפשר, ברירה מלבד המשך הליחם ולחכות לנס.

אולם כאשר התמוטטה המכונה הצבאית הגרמנית, אבדה גם התעמולה. כל ערכיה הכוזבים נעלמו כלא היו, אחרי שהתעמולה האינסופית רוקנה אותם מכל תוכן רגשי. כמו שיכור המתעורר משיכרותו, התפכח העם הגרמני — ולא נשאר אלא טעם מר בפה, אותו רגש שלמחרת-היום, אשר הגרמנים קוראים לו „עוגמת חתולים“.

התנדפות השיכרון הנאצי לא החזירה את המצב לקדמותו. התרבות הגרמנית, ששימשה תומך-דלק לתעמולה הנאצית, מתה. כוח-היצירה התרבותי של גרמניה, לשעבר אחת ממדינות-התרבות הגדולות בעולם, נדם לחלוטין. אפילו השפה הגרמנית, הכלי היסודי של התעמולה הנאצית, איבדה איכשהו את נשמתה, ושוב אינה אותה שפה. כדברי פרשן אחד: „שפה שאמרו בה, היכנסו לתאי-הגזאים, שוב אינה יכולה לשמש לשירה“.

כיום פורחת גרמניה. בתי-חרושת מעלים עשן בארובותיהם, הכבישים מלאים, הפלא הכלכלי ממלא את כיסי הגרמנים בכסף. אולם מבחינה תרבותית, גרמניה היא בית-קברות — והצמרת הרוחנית שלה יודעת זאת.